

درد ما چاپ مقاله ISI نیست

ISI (Institute for Scientific Information) یا همان موسسه اطلاعات علمی یکی از موسسات معتبر در عرصه

جهانی است ...



جام جم آنلاین: ISI (Institute for Scientific Information) یا همان موسسه اطلاعات علمی یکی از موسسات معتبر در عرصه جهانی است که به دلیل دارا بودن استاندارد بالایی علمی در ارزیابی پروژه‌های تحقیقاتی، جایگاه ویژه‌ای در محافل دانشگاهی و پژوهشی دارد. در واقع، ISI موسسه‌ای است بین‌المللی که با بهره‌گیری از استانداردهای اروپایی - آمریکایی خود توانسته است به عنوان معیاری برای سنجش توسعه علمی کشورها مورد استناد قرار بگیرد.

برای دریافت گواهینامه ISI، مقالات از نظر فاکتورهای سنجشی این موسسه مانند: ضریب تاثیر یا IF - شاخص فوریت (Immediacy Index) مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. به همین دلیل هم چاپ مقاله در مجلاتی که عضو ISI هستند برای اعضای هیات علمی، دانشیاران و اساتید دانشگاه به عنوان یک معیار ارتقاء محسوب می‌شود.

در این میان، انتقاد های زیادی در رابطه با شاخص قرارداد ISI به عنوان تنها معیار ارزیابی سطح علمی استادان و هیات‌های علمی دانشگاه و سایر مراکز پژوهشی و دانشجویان دوره‌های عالی وجود دارد که دور از واقعیت هم نیست.

در حال حاضر بعضی از مجلات عضو ISI از نظر علمی در سطح بسیار بالایی نیستند و از طرف دیگر چاپ مقالات در این مجلات از طریق واسطه‌ها و موسسات دلالتی تا حدود زیادی سهل و برآحتی امکان‌پذیر است. البته مشکل به همین جا ختم نمی‌شود چراکه به اعتقاد برخی کارشناسان تعدادی از این مجلات به ازای دریافت پول، مقالات ضعیف را هم چاپ می‌کنند و بنابراین به رسمیت‌شناختن این ملاک به عنوان تنها معیار توسعه علمی می‌تواند بسیار خطرناک باشد.

ملاک، کیفیت است نه کمیت

در جامعه دانشگاهی امروزی کشور با دو گونه پدیده مهاجرت مغزها روبه‌رو هستیم. در گونه اول یعنی فرار مغزها، نخبگان و متخصصان ایرانی برای تحقیق، پژوهش و برخورداری از امکانات بیشتر مهاجرت می‌کنند. اما گروه دوم در وطن می‌مانند و به تحقیق و پژوهش می‌پردازند، اما به دلیل برخی قوانین نامربوط و غیرکارشناسی و برای ارتقای رتبه علمی، حاصل تحقیقات علمی‌شان را در قالب مقالات ISI صادر می‌کنند. به این ترتیب وارد رقابتی برای تولید علم می‌شوند که نتیجه‌ای جز تولید چند مقاله که هیچ‌گاه کاربردی برای از میان برداشتن شکاف دانشگاه و صنعت در داخل کشور نخواهد داشت، در بر ندارد.

این در حالی است که قرار گرفتن کشورهای پیشرفته در مسیر توسعه به سبب بهره‌گیری از پژوهش‌ها و تحقیقات علمی میسر شده است، حال آن‌که ایران در بسیاری موارد از جمله تولید مقاله تنها یک گام از دو گام تولید علم و بهره‌وری از آن را برداشته است. همین موضوع باعث شده تا بسیاری از صاحب‌نظران علمی کشور، از مدت‌ها پیش نسبت به این معضل هشدار دهند که از جمله آنها می‌توان به رئیس فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی اشاره کرد که بارها گفته است با رساندن 8000 مقاله به 16 هزار مقاله، علم در کشور توسعه نمی‌یابد و درج مقاله در مجلات درجه 2 و 3 ISI بدون دست یافتن به اصل علم، نشانه توسعه نیست. او معتقد است صرف چاپ مقاله در نشریات، گذشته از لزوم اهمیت‌دادن به ارتقای جایگاه کشور، نباید هدف غایی پنداشته شود. در واقع، توجه به چاپ مقالات در مجلات بین‌المللی ISI و بهره‌مندی از آن خوب است اما نه به عنوان مقصود نهایی زیرا نمی‌توان همه چیز را با آن سنجید و مقایسه کرد.

در این میان چاپ مقاله برای بسیاری از محققان و استادان ما آنقدر جدي قلمداد می‌شود که باعث شده در رقابتی تنگاتنگ، از هر راه و روشی برای افزایش تعداد مقالات خود استفاده کنند. این در حالی است که به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، زیاد بودن تعداد مقاله نشانه خوب یا بد بودن نیست و نباید به تنهایی ملاک باشد. دکتر عبدالرضا نوروزی‌چاکلی، مدیر گروه علم‌سنجی مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور و عضو هیات علمی دانشگاه شاهد از جمله این افراد است که ضمن تأکید بر این‌که چاپ مقاله تنها یکی از شاخص‌های ارتقای استادان است در گفت‌وگو با جام‌جم می‌گوید: خوشبختانه وزارت علوم هم چند سالی است تأکید خود را بر لزوم چاپ مقاله ISI برداشته است. نوروزی می‌افزاید: البته در همان زمان هم فقط چاپ مقاله در نظر گرفته نمی‌شد و مجموعه‌ای از معیارها و امتیازات به ارتقاء منجر می‌گردید. در واقع در امتیازات مربوط به چاپ مقاله تنها کمیت مطرح نیست و کیفیت مقالات و میزان اثرپذیری و استنادپذیری به آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با این‌که برخی دانشمندان از دیگر کشورهای جهان هم صدها مقاله ISI دارند، اما میزان اثرگذاری و نفوذ مقالات است که باعث می‌شود یک فرد در حوزه علمی خود سرشناس شود.

بنابراین، این که بسیاری از مقالات استادان در قالب همکاری و بیشتر توسط دانشجویان انجام می‌شود یا این که به دلیل نبود قانون و محدودیت خاص، بنا بر نوع پژوهش تعداد متعددی مقاله از آن به چاپ می‌رسد نباید نگرانمان کند. حتی این که خیلی از مجلات پولی هستند و در خیلی از آنها چاپ مقاله نسبت به مجلات فارسی راحت‌تر است هم نباید باعث شود تا تعدد مقالات را دلیلی بر توانایی‌های علمی یک فرد بدانیم.

نکته: مطمئناً اگر محققان کشور، مقاله به نشریات داخلی ندهند و صرفاً به سمت نشریات خارجی سوق پیدا کنند امیدی برای ارتقای نشریات خودمان باقی نمی‌ماند.

نوروزی در پاسخ به این سوال که آیا محدودیتی برای تعداد مقالات ارائه شده توسط یک فرد وجود دارد یا خیر و اصولاً آیا منطقی است که یک نفر صدها مقاله ISI داشته باشد، می‌گوید: منع قانونی در این زمینه وجود ندارد و هر تعداد مقاله با هر شرایطی می‌تواند از طرف یک فرد چاپ شود. البته طبیعی است که بسیاری از این موضوعات به اخلاق پژوهشی برمی‌گردد و کمیت‌پذیر نیست. نوروزی می‌افزاید: به اعتقاد من ملاک واقعی نظر کارشناسان و همکاران علمی فرد است و در واقع کیفیت واقعی توسط آنها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. مطمئناً کسی که کار کیفی انجام می‌دهند بعد از مدتی سرشناس می‌شود.

تدبیری برای ISI زدگی

تولید علم در ایران بویژه در شاخه علوم محض طی دهه اخیر رشد و پیشرفت درخور توجهی داشته است. این روند، افقی روشن از فضای علمی پژوهش کشور ترسیم می‌کند. البته این به آن معنا نیست که وضعیت فعلی ما در حد مطلوبی قرار دارد، چرا که به اعتقاد کارشناسان تصدیق و تایید صلاحیت علمی استادان دانشگاه به نوشتن مقاله و چاپ آن در نشریات خارجی، نوعی بی‌احترامی به دانش و دانشمند ایرانی است. این مساله یک ظلم ساده نیست، بلکه می‌تواند اقدامی در جهت سست کردن رشته ارتباط علم و دانش با جامعه علمی کشور و فراهم ساختن مجال برای ظاهرسازی و مقاله‌پردازی باشد.

از همه مهم‌تر، الزام استادان دانشگاه و اصحاب فکر و اندیشه و جامعه نخبه کشور به نوشتن مقالات در نشریات خارجی و موکول کردن ارتقاء در مراتب دانشگاهی به داشتن مقاله در ISI کاملاً برخلاف اهداف و آرمان‌های کشور است. این که اگر استاد دانشگاه مقاله علمی در نشریات خارجی نداشته باشد، نمی‌تواند عضو هیات‌های علمی در دانشگاه‌ها باشد و از داشتن حق اظهارنظر در جلسات علمی و پژوهشی محروم است، نشانه خوبی نیست و شاید با روح علم ناسازگار باشد.

در این میان، تقویت نشریات علمی داخلی و حذف وابستگی به ISI و جایگزینی مرکزی مثل ISC (پایگاه استنادی علوم جهان اسلام) را باید اقدامی مناسب برای برون‌رفت از چنین وضعیتی محسوب کرد.

به خصوص این که مجله‌هایی در دنیا هستند که در جای معتبری هم ایندکس (شاخص) نشده‌اند و هیچ تضمینی وجود ندارد که اعتبار آنها از نشریات داخلی بهتر است و تنها مزیت آنها نسبت به مجلات ما، انگلیسی‌بودنشان است. برای همین هم دکتر مظفر شریفی تاکید می‌کند صرف این که مجله‌ای عضو ISI است نباید ما را به اشتباه بیندازد و برای چاپ مقاله در گام اول بهتر است مجلات معتبر را انتخاب کنیم.

رئیس مرکز برنامه‌ریزی و سیاستگذاری پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در گفت‌وگو با ما با اشاره به اقدام برخی استادان که مقالات خود را در مجلات نامعتبر به چاپ می‌رسانند، می‌گوید: این دسته از استادان نه تنها امتیازی از بابت انتشار مقالات خود کسب نمی‌کنند، بلکه از بابت پرداخت مبالغ هنگفت برای انتشار مقالات خود نیز متضرر می‌شوند.

دکتر مظفر شریفی با اشاره به نقش وزارت علوم در جلوگیری از این تخلفات خاطرنشان می‌کند: خوشبختانه در آیین‌نامه ارتقاء که در اواخر سال گذشته مورد بازنگری قرار گرفت، توجه ویژه‌ای به چاپ مقالات در نشریات ISC شده و حتی برای تشویق محققان و استادان برای چاپ مقاله در این نشریات میزان پول بیشتری به آنها اعطا می‌شود و در نهایت امتیازات خیلی بیشتری برای افرادی که در این نشریات مقاله چاپ می‌کنند وجود دارد. البته از آنجا که این بازنگری در اواخر سال 90 صورت گرفته خیلی از دانشگاه‌های ما تا همین اواخر براساس آیین‌نامه قبلی عمل می‌کردند. بنابراین امیدواریم کم‌کم تفاوت‌های اعمال شده تاثیرگذار باشند و با اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی درست، انگیزه کافی در افراد مختلف برای چاپ مقالات در نشریات داخلی ایجاد شود.

شریفی می‌افزاید: درست است که از یک طرف ما باید به ارتقای رتبه کشور در ISI توجه داشته باشیم اما از طرف دیگر به ارتقای نشریات داخلی خودمان هم باید توجه کنیم. مطمئناً اگر محققان کشور، مقاله به این نشریات ندهند و صرفاً به سمت نشریات خارجی سوق پیدا کنند امیدی برای ارتقای نشریات خودمان باقی نمی‌ماند.

اگر بتوانیم با وجود امتیازات جدید، دانشگاهیان را به نوعی از ISI زدگی رها کنیم با یک تیر دو نشان زده‌ایم؛ هم شیوه امتیازدهی استادان را ارتقاء داده‌ایم و هم در ارتقای نشریات خودمان موفق عمل کرده‌ایم. چرا که با افزایش چاپ مقاله در نشریات داخلی آنها می‌توانند در پایگاه‌های بین‌المللی وارد شوند و رتبه بین‌المللی کسب کنند. با استمرار این شیوه مقالاتی که به درد جامعه خودمان خورده و در نشریات خودمان چاپ شده‌اند طوری باعث ارتقای این نشریات می‌شوند که آنها را در فهرست مجلات عضو ISI درمی‌آورد. تنها در این صورت است که می‌توان گفت علم و تولید آن توانسته گرهی از نیازهای جامعه را بگشاید و چاپ مقاله به عنوان یکی از ارکان تولید علم، به معنای واقعی مفید واقع شده است.

بهاره صفوی / گروه دانش